

УДК 349.42 : 338.43.02

Світлана Хрипко,

*аспірантка кафедри аграрного, земельного та екологічного права
ім. академіка В. З. Янчука
юрідичного факультету
Національного університету біоресурсів та природокористування України,
м. Київ*

СІМЕЙНІ ФЕРМЕРСЬКІ ГОСПОДАРСТВА: проблеми правового регулювання

У статті досліджуються правові питання створення нової форми ведення сільського господарства в Україні – сімейних фермерських господарств, особливості їх державної реєстрації й оподаткування.

Ключові слова: сімейні фермерські господарства, особисті селянські господарства, фізична особа-підприємець.

Європейський Союз (далі – ЄС) має великий досвід успішного ведення сімейних фермерських господарств, які відіграють важливу соціально-економічну та культурну роль, а також позитивно впливають на оточуюче середовище. Більше того, відповідно до аграрного законодавства ЄС фермерські господарства можуть набувати статус як юридичної, так і фізичної особи (ст. 4 Регламенту (ЄС) № 1307/2013 Європейського Парламенту та Ради від 17.12.2013 р. щодо встановлення правил для прямих виплат фермерам відповідно до схем підтримки в рамках спільної аграрної політики) [1], а українське законодавство визначає фермерське господарство як форму підприємницької діяльності із створенням лише юридичної особи (ст. 1 Закону України «Про фермерське господарство»).

Для запозичення позитивного досвіду ведення та розвитку сільського господарства Європи Україна стала на шлях євроінтеграції та взяла на себе зобов'язання щодо введення національного аграрного законодавства у відповідність із законодавством ЄС. У зв'язку з цим особливо актуальним є питання дослідження новітніх тенденцій розвитку законодавства щодо створення сімейних фермерських господарств в Україні.

В юридичній літературі за останній час проведена велика кількість досліджень у сфері розвитку та державної підтримки фермерських господарств. Заслужують на увагу праці таких провідних науковців, як М. Ващипин, В. Ермоленко, В. Жушман, Г. Корнієнко, П. Кулинич, О. Погрібний, Т. Проценко, А. Статівка, Н. Титова, М. Шульга, В. Уркевич та інші.

Метою цієї статті є дослідження правових питань створення такої нової форми ведення сільськогосподарського виробництва в Україні, як сімейні фермерські господарства, а також розгляд особливостей їх державної реєстрації й оподаткування.

Сучасний аграрний розвиток розвинутих країн світу не виключає, а передбачає використання потенціалу сімейних фермерських господарств не лише як виробників продовольчої продукції, а й як носіїв сільського способу життя [2, с. 49]. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (Food and Agriculture Organization, FAO) проголосила 2014 р. міжнародним роком сімейних фермерських господарств, який сприяв визнанню значущості сімейних і дрібних фермерських господарств за рахунок залучення уваги світової громадськості до їх важливої ролі в зниженні масштабів голоду та злиднів, підвищення рівня продовольчої безпеки, харчування і добробуту населення, раціональному використанні природних ресурсів, охороні навколишнього середовища та досягненні сталого розвитку, зокрема в сільських районах [3].

На думку П. Кулинича, система правового забезпечення виробництва продовольчої продукції в Україні створює недостатні передумови для повного використання приватної ініціативи громадян України у цій сфері суспільної діяльності. Він зазначає, що такі передумови можуть бути значно кращими у випадку істотного вдосконалення законодавства про фермерські господарства [4, с. 27]. З огляду на це, прийнятий у першому читанні проект Закону «Про внесення змін до

деяких законів України щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств» від 23.12.2014 р. № 1599 [5] передбачає вирішення даного питання шляхом приєднання особистих селянських господарств (далі – ОСГ) до фермерських господарств, а також створення та діяльність трьох видів сімейних фермерських господарств.

До першого виду відноситься фермерське господарство, зареєстроване як юридична особа. До другого виду відноситься індивідуальне фермерське господарство, що засновується однією фізичною особою, яка виступає одноосібним її власником. Індивідуальне фермерське господарство може набувати статусу юридичної особи або його засновник може здійснювати діяльність у статусі фізичної особи-підприємця (далі – ФОП). До третього виду відноситься сімейне фермерське господарство, що засновується членами однієї сім'ї, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права й обов'язки. Таке господарство може набувати або не набувати статусу юридичної особи. Отже, відповідно до законопроекту фермерське господарство підлягає державній реєстрації як юридична особа або фізична особа – підприємець.

Законодавець вважає, що прийняття згаданого законопроекту сприятиме розвитку організованого сільськогосподарського виробництва шляхом збільшення кількості офіційних суб'єктів аграрного ринку й урегулювання правил їх діяльності у цій сфері, що, у свою чергу, сприятиме усуненню податкових перешкод у їх діяльності та зростанню доходів сільського населення в цілому [6].

На нашу думку, рішення щодо доцільності прийняття зазначеного законопроекту має досить суперечливий характер. З одного боку, законопроект нібито передбачає формування правових засад і пропонує спрощений порядок трансформації особистих селянських господарств у сімейні фермерські господарства, спрощену реєстрацію й організацію їх господарської діяльності, спрощену процедуру отримання дозвільних документів, а з іншого – процедура реєстрації фізичних осіб-підприємців мало чим відрізняється від процедури реєстрації юридичних осіб, оскільки потребує від ОСГ, яке захоче набути статусу фізичної особи – підприємця, таких дій:

- підготовки комплексу документів для реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності;
- реєстрації суб'єкта підприємницької діяльності у районній державній адміністрації;
- постановки фізичної особи-підприємця на облік у податковій інспекції;

- постановки ФОП на облік у Пенсійному фонді;

- постановки ФОП на облік у міському управлінні статистики;

- виготовлення печатки (за необхідності) тощо.

Єдина відмінність у процедурі реєстрації ФОП та юридичної особи – відсутність Статуту та відповідно необхідності його реєстрації. Крім того, Закон України «Про особисті селянські господарства» від 15.05.2003 р. взагалі не передбачає державної реєстрації особистих селянських господарств. Такі господарства підлягають тільки обліку, що здійснюють сільські, селищні та міські ради за місцем розташування земельної ділянки. Таким чином, за умови прийняття згаданого законопроекту життя селян, які ведуть особисте селянське господарство, ускладниться процесом реєстрації свого господарства як юридичної особи чи фізичної особи-підприємця.

Незрозумілим стає питання щодо оподаткування сімейних фермерських господарств, які зможуть набути статусу фізичної особи-підприємця. Проект Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо симулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств)» від 23.12.2014 р. № 1600 [7], передбачає поширення статусу виробника сільськогосподарської продукції на фізичних осіб-підприємців, які є головами сімейних фермерських господарств, та надання їм можливості бути платниками єдиного податку четвертої групи.

Автори законопроекту вважають, що одна з проблем сьогодення полягає в тому, що особисті селянські господарства, як і інші фізичні особи, які виробляють велику частину сільськогосподарської продукції, не мають офіційного статусу виробника сільськогосподарської продукції, і тому перебувають не в рівних умовах у порівнянні з фермерськими господарствами й іншими сільськогосподарськими товаровиробниками. На їх думку, це стосується практики адміністрування ПДВ у сільському господарстві, недосконалий механізм справляння якого викривлює конкурентне середовище для окремих категорій товаровиробників, ставить особисті селянські господарства в гірше становище у порівнянні з сільгосп-підприємствами. Крім того, вони вважають, що стягнення податку на дохід фізичних осіб із виручки від реалізації продукції ОСГ – одне з найбільших викривлень вітчизняної системи оподаткування у сільському господарстві і його скасування давно на часі. Тому неврахування дії податкового фактора призводить до того, що податкові пільги носять вибірко-вий характер і поширюються лише на сільськогосподарські підприємства, а особисті селянські господарства не мають можливості

скористатися ними (перш за все, пільговим режимом справляння ПДВ) [8].

Власне, цей підхід, з одного боку, нібито забезпечує найлегшу імплементацію сімейних господарств в існуюче правове поле шляхом внесення мінімальних змін до чинного законодавства, а з іншого – не відповідає проголошеному урядом курсу на дерегуляцію та децентралізацію, оскільки переводить відносини ОСГ з місцевого рівня, на якому вони перебувають нині, на районний рівень – у районі, який територіально може розташовуватися за десятки кілометрів. Усе це потребуватиме поїздки до райцентру не лише одноразово для реєстрації, а й щоквартально для подання відповідної звітності та сплати податків [8; 9]. Зважаючи на сезонність сільськогосподарського виробництва та, відповідно, нерегулярність отримання доходів, такий підхід не є доцільним.

Запропонований підхід щодо оподаткування сімейних фермерських господарств у статусі ФОП суперечить і прийнятним у світі, і діючим в Україні засадам оподаткування у сільському господарстві. В Україні специфічними видами оподаткування сільгоспвиробників нині є єдиний податок четвертої групи (для сільськогосподарських підприємств і фермерських господарств – юридичних осіб) і земельний податок. Вони «прив'язані» до землекористування господарюючих суб'єктів, натомість майбутні сімейні фермерські господарства із статусом фізичних осіб-підприємців платитимуть єдиний податок, який справляється у відсотках від суми їх доходу (насправді ж виручки від реалізації).

Прямими фінансовими втратами ОСГ від переходу до статусу сімейної ферми стане сплата єдиного соціального внеску, оскільки реєстрація фермерського господарства у статусі фізичної особи-підприємця передбачає негайну постановку його на облік у Пенсійному фонді. Та навіть попри те, що законопроект передбачає встановлення пільгової системи соціального страхування осіб, зайнятих у сімейних фермерських господарствах, та запровадження компенсації з державного бюджету втрат Пенсійного фонду й інших соціальних фондів від застосування таких пільг [5], залишається нерозкритим таке питання: у чому полягатимуть пільги, який їх розмір і термін дії? Запровадження зазначених пільг не є нормою закону ні про фермерське, ні про будь-яке інше господарство. Для цього необхідно вносити зміни до законодавчих актів, що визначають порядок формування та використання Пенсійного й інших спеціальних фондів або ухвалювати спеціальний закон.

Слід також погодитись із думкою Г. Корнієнко, який вважає, що таким чином законодавець хоче вирішити проблему низького

рівня обсягу податкових надходжень, адже рівень сплати податків суб'єктами аграрного ринку є мізерним (селянські господарства звільнені від сплати податку на доходи фізичних осіб) [10, с. 131].

Висновки

Проведений аналіз свідчить, що Україна йде шляхом розвитку та вдосконалення законодавства про фермерські господарства. Однак пошук шляхів формалізації сімейних фермерських господарств та імплементації їх у систему ринкового функціонування аграрного сектора слід продовжувати.

Насамперед слід узаконити сімейне фермерське господарство як особливу форму господарювання на землі без набуття ним статусу юридичної особи чи фізичної особи-підприємця. Це зумовлено пануючим у світовій господарській практиці ставленням до сімейного фермерського господарства як до специфічної форми господарської діяльності, що є надзвичайно чутливою до зовнішнього регулюючого впливу. Сімейне фермерське господарство у світі сприймається як гарант продовольчої безпеки, інструмент політики зайнятості сільського населення, економічна основа сільської місцевості. Тому регламентація його діяльності має здійснюватися в особливому режимі без прив'язки до будь-яких видів підприємництва.

Перехід особистих селянських господарств у категорію сімейних фермерських господарств, які не є юридичними чи фізичними особами-підприємцями, потребує передусім створення умов і мотивів добровільного набуття ними такого статусу. Це означає, що необхідно розробити та прийняти положення про спрощений порядок реєстрації, обліку і звітності СФГ, умови їх оподаткування, програму підтримки сімейного фермерства, закон про особливу систему соціального забезпечення осіб, зайнятих у сімейних фермерських господарствах. Зазначені нормативно-правові акти повинні розроблятися та вводитись у дію одночасно із законодавчим унормуванням створення та діяльності СФГ.

Список використаних джерел

1. *Regulation (EU) № 1307/2013 of the European Parliament and of the Council establishing rules for direct payments to farmers under support schemes within the framework of the common agricultural policy and repealing Council Regulation (EC) No. 637/2008 and Council Regulation (EC) No. 73/2009 // OJ L 347/608 20.12.2013:* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu>.

2. *Кулинич П. Ф.* Сімейні фермерські господарства у виробничій інфраструктурі сільських тери-

торій України: правові проблеми створення та діяльності // Актуальні проблеми екологічних, земельних та аграрних правовідносин: теоретико-методологічні й прикладні аспекти: Матеріали «круглого столу», м. Харків, 5 грудня 2014 р. / За ред. А. П. Гетьмана. – Х., 2014. – С. 47–50.

3. *Что такое семейное фермерское хозяйство?* Продовольственная и сельскохозяйственная Организация Объединенных Наций [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fao.org/family-farming-2014/home/what-is-family-farming/ru/>.

4. *Кулинич П. Ф.* Фермерське право України на початку XXI століття: стан та перспективи // Розвиток організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі: Матеріали «круглого столу», м. Харків, 13 червня 2014 р. / За ред. А. П. Гетьмана, М. В. Шульги. – Х., 2014. – С. 25–28.

5. *Про внесення змін до деяких законів України щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств:* Проект Закону від 23.12.2014 р. № 1599 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53102.

6. *Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств»* від 23.12.2014 р.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53102.

7. *Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств):* Проект Закону від 23.12.2014 р. № 1600 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53103.

8. *Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств)»* від 23.12.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53103.

9. *Бородіна О., Прокопа І.* Сімейні фермерські господарства: проблеми формалізації // Новини АгроІнвест [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agroinvest.org.ua/ukr/?nid=news|3315&ntype=agsector>.

10. *Корнієнко Г. С.* Щодо можливих змін до Закону України «Про фермерське господарство» // Сучасні тенденції та перспективи розвитку аграрного, земельного і екологічного права: Матеріали Всеукр. наук.-техніч. конф., 22–23 травня 2015 р., присвяченої 90-річчю від народження академіка В. З. Янчука / За ред. В. М. Єрмоленка. – К., 2015. – С. 129–131.

Стаття надійшла до редакції 21.09.2015 р.

This article analyzes the legal issues of creation a new form of agriculture activity in Ukraine – family farms. Author examines the peculiarities of state registration and taxation of family farms.

В статтє исследуются правовые вопросы создания новой формы ведения сельского хозяйства в Украине – семейных фермерских хозяйств, особенности их государственной регистрации и налогообложения.

